
Co to znaczy rozumieć czytany tekst?

Pojęcie **czytania ze zrozumieniem** pomimo potocznego używania nie jest do końca zdefiniowane i właściwie rozumiane. Jest to dość dziwne, ponieważ w polskiej szkole umiejętność ta jest jedną z podstawowych, którą powinni posiadać uczniowie kończący szkołę podstawową czy gimnazjum. Umiejętność tą sprawdzają testy kompetencji, mówi o niej podstawa programowa.

Poniższe opracowanie powstało w wyniku analizy literatury na ten temat. Wstępna kwerenda pozwoliła na wyciągnięcie wniosku, iż na temat czytania ze zrozumieniem jest zaskakująco mało opracowań zestawiając to z rangą problemu. Wykorzystano min. następujące pozycje: Jan Zborowski „Początkowa nauka czytania” (1959), Eve Malmquist „Nauka czytania w szkole podstawowej” (1982), Józefa Bałachowicz „Kształtowanie umiejętności czytania ze zrozumieniem (1988), Maria Pleniewicz „Krytyczne czytanie w polonistycznej edukacji wczesnoszkolnej” (2003). Z ww. pozycji jedynie opracowanie Marii Pleniewicz jest monografią poświęconą zagadnieniom kształcenia krytycznego czytania. Autorka pisze we wstępie, iż polskiej pedagogice brakuje prac poświęconych zagadnieniom kształcenia krytycznego czytania. „Ranga krytycznego czytania dla współczesnej edukacji jest nieoceniona, a jego wczesne kształcenie nie podlega dyskusji. Jednakże owe ważne deklaracje nie są w polskiej literaturze pedagogicznej poparte należytyym piśmiennictwem pedagogicznym i podejmowaniem prób wspierania kształcenia umiejętności krytycznego czytania uczniów wczesnoszkolnych”.¹ Poza pozycjami książkowymi wykorzystałam jeszcze kilka artykułów z czasopism pedagogicznych.

W opracowaniu zaprezentuję wybrane definicje czytania ze zrozumieniem oraz poziomy rozumienia tekstu literackiego.

---

¹ M. Pleniewicz, Krytyczne czytanie w polonistycznej edukacji wczesnoszkolnej, Bydgoszcz 2003, Wydawnictwo „Arcanus” s. 6

1. Czytanie ze zrozumieniem jest aktywnym procesem konstruowania własnego indywidualnego rozumienia tekstu przez czytelnika w oparciu o jego wcześniejszą wiedzę i doświadczenia czyli o jego unikalne i неповtarzalne schema.²
2. Czytanie ze zrozumieniem jest złożonym procesem fizjologiczno – psychologiczno – intelektualnym, na który składają się elementy spostrzeżeniowe, pamięciowe, myślowe, wyobrażeniowe oraz emocjonalne. Jest to proces rozwojowy, wieloetapowy trwający od najwcześniejszych lat dzieciństwa aż do wieku dojrzałego.³
3. Zrozumienie sensu tekstu może odbywać się na poziomach dosłownym i dodatkowym. Istotą zrozumienia czytanego tekstu stanowi uchwycenie jego sensu, czyli treści. Może to być sens dosłowny, określony *verbis expressis* (dobitnie), albo sens dodatkowy zawierający coś więcej niż to, co jest *explicite* (wyrażone wprost) w tekście wyrażone. Pierwszy rodzaj ujmowania sensu opiera się wyłącznie na ścisłym skojarzeniu obrazów graficznych z ich znaczeniami oraz mechanicznym powiązaniu poszczególnych ogniw znaczeniowych w pewne struktury myślowe. Inny obraz powstaje przy ujmowaniu sensu dodatkowego. Tutaj wśród składników procesu rozumienia tekstu dużą rolę grają domysły, antycypacje,⁴

Trzecia definicja autorstwa profesora pedagogiki Jana Zborowskiego wprowadza w to co później określono jako **poziomy rozumienia czytanego tekstu** (autor określa to jako sens dosłowny i sens dodatkowy). I rzeczywiście tak jest. Rozumienie czytanego tekstu może przebiegać na różnych poziomach.

---

² H. Konior-Wegrzynowa, Trudna sztuka czytania(cz.3). strategie dekodujące, „Psychologia w szkole” 2011, nr 1, s. 123-124

³ D. Krzyżyk, „Czytanie ze zrozumieniem – czym jest i jak je fachowo doskonalić, „Język Polski w Szkole IV - VI „, 2008/2009, nr 3, s.24

⁴ J. Zborowski, Początkowa nauka czytania, Warszawa 1959, Państwowe Zakłady wydawnictw Szkolnych s. 163-164

wg Marii Plenkiewicz

1. rozumienie słów i związków frazeologicznych
2. rozumienie szczegółowej informacji
3. rozumienie myśli przewodniej
4. rozumienie wartości.

rozumienie słów i związków frazeologicznych oznacza, że uczeń potrafi prawidłowo spostrzegać i rozpoznawać znaki graficzne i słowa, rozumie każde słowo i umie określić jego znaczenie (np. podając synonimy, antonimy), jest świadomy, że wyrazy informują o różnych zjawiskach rzeczywistości, cechuje go swoboda w operowaniu słowami.

rozumienie szczegółowej informacji oznacza, że uczeń umie rozpoznawać zdania, a przede wszystkim myśli i informacje bezpośrednio w nich zawarte, potrafi podać określoną informację na podstawie tekstu, rozumie stosunki przestrzenne i czasowe oraz umie ustalić co było przyczyną a co skutkiem

rozumienie myśli przewodniej to umiejętność samodzielnego określenia istotnego sensu przeczytanego tekstu, uczeń ma zdolność uchwycenia całości tekstu, drogą rozróżniania i oceny potrafi zidentyfikować wypowiedź, która zrozumiale i dokładnie określa istotną wartość danego tekstu

rozumienie wartości tekstu polega na umiejętności projektowania przez ucznia dalszego ciągu wydarzeń, potrafi oceniać krytycznie fakty, zdarzenia, postawy, identyfikuje gatunek literacki (baśń, legenda) i charakter przekazywanych treści (realizm i fantazja).⁵

wg Ryszarda Więckiego

1. uczniowie wyodrębniają konkretne fakty i zdarzenia, zapamiętują je i odtwarzają na polecenie nauczyciela
2. w czytanych tekstach uczniowie wyodrębniają związki przyczynowo – skutkowe między faktami i zdarzeniami
3. uczniowie potrafią wyodrębnić ideę utworu – myśl przewodnią.⁶

---

⁵ M. Plenkiewicz, Jak mierzyć osiągnięcia uczniów w czytaniu, „Edukacja” 1985, nr 1, s. 128

⁶ S.Sokołowski, Jeszcze o czytaniu ze zrozumieniem, „Życie Szkoły” 2004, nr 3, s. 31

wg Anny Brzezińskiej

1. **techniczny** – rozpoznawanie i kojarzenie znaków graficznych i fonicznych (technika czytania i pisania)
2. **semantyczny** – rozumienie znaczeń zawartych bezpośrednio w tekście, rozumienie znaczeń poszczególnych fragmentów tekstu w kontekście całego tekstu (czytanie ze zrozumieniem)
3. **krytyczno – twórczy** - ustosunkowanie się do tekstu, ocena czytanych treści w kontekście własnego doświadczenia, interpretacja tekstu zakładająca rozumienie nie tylko dosłowne, ale także przenośne, umiejętność korzystanie z odczytywanych treści, istota tego aspektu to refleksyjny, krytyczny stosunek do odczytywanych treści i ich znaczenia (czytanie krytyczne i twórcze).⁷

wg Danuty Krzyżyk

1. **percepcyjny** - rozpoczyna się od postrzegania tekstu, od jego analizy i syntezy wzrokowo – słuchowej, wyodrębniania poszczególnych wyrazów i zdań
2. **semantyczny** – związany jest z rozumieniem znaczeń odczytywanych wyrazów zarówno ich sensu podstawowego, jak i kontekstowego
3. **receptywny** – oznacza świadome wykorzystywanie nabytej umiejętności czytania w sposób funkcjonalny, czytamy wówczas po to, aby zdobyć pewne informacje, wiadomości, by ustalić poszczególne fakty i poglądy, umiejętności związane z poziomem receptywnym badają pytania o fakty, o treści najważniejsze, o informacje bezpośrednio zawarte w tekście, wymagają zatem od ucznia jedynie odtworzenia treści, dosłownego odczytania tekstu.
4. **krytyczny** – oceniamy wiarygodność informacji zawartych w tekście, wymaga od osoby czytającej umiejętności sformułowania własnej opinii, wniosków, ustosunkowania się na przykład do języka tekstu, stylu tekstu, rozumienie tekstu na poziomie krytycznym jest uzależnione od intensywnej działalności asocjacyjnej i przetwarzającej czytającego, opartej na jego doświadczeniach i konkretnej wiedzy

---

⁷ Czytanie i pisanie – nowy język dziecka, (red. A. Brzezińska) Warszawa 1987, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, s.36

5. **twórczy (kreatywny)** - należy uznać za najwyższą formę czytania, wykracza ona bowiem poza percepcje i zrozumienie, wymaga często fantazji i asocjacji myśli, umiejętności porównań i syntez⁸

wg Eve Malmquista

1. Przez identyfikację liter, głosek, wyrazów przyswaja się technikę czytania (czytanie dosłowne)
2. Wykorzystywanie nabytej umiejętności czytania w sposób funkcjonalny (interpretacja tekstu)
3. Osiągnięcie takiej umiejętności czytania, która pociąga za sobą pewną zdolność do refleksji i krytycznego myślenia oraz odpowiadania na pytania i rozpatrywania zagadnień wynikających z przeczytanego tekstu
4. Czytanie twórcze sięga dalej niż tylko recepcja, oznacza, że z przeczytanego tekstu wysnujemy nowe idee, zaczerpniemy pomysły do nowej działalności, ujrzymy i odkryjemy nowe problemy, postawimy nowe pytania i dojdziemy do odkrycia nowych myśli i uczuć. Czytanie, które za cel ma jedynie dać odpowiedź na pytanie, nie jest wyczerpujące. Jako nauczyciele powinniśmy czynić wysiłki by u naszych uczniów wykształcić nawyk i zdolność, aby w związku z czytaniem sami mogli myśleć i odczuwać szerzej oraz aktualizować pytania i problemy. Umiejętność twórczego czytania uwalnia w pewnym stopniu czytającego od materiału czytanego. W wysokim stopniu wpływa na życie wewnętrzne czytającego i na jego zdolność samookreślenia się.⁹

Rozumienie tekstu może odbywać się na następujących płaszczyznach:

- semantycznej – rozumienie słów
- filozoficznej – rozumienie idei
- estetycznej – rozumienie wartości artystycznej utworu¹⁰

---

⁸ D. Krzyżyk, „Czytanie ze zrozumieniem – czym jest i jak je fachowo doskonalić, „Język Polski w Szkole IV - VI „, 2008/2009, nr 3, s.23-25

⁹E. Malmquist, Nauka czytania w szkole podstawowej, Warszawa 1982, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, s. 19-20

¹⁰ M. Malinowska, Problematyka czytania i rozumienia tekstu, „Język Polski w Gimnazjum”, 2003/2004, nr 2, s. 21

Podsumowanie

Wracając do pytania wyjściowego: Co to znaczy rozumieć czytany tekst?

Uogólniając przedstawione powyżej poziomy rozumienia czytanego tekstu możemy stwierdzić, iż rozumieć czytany tekst możemy **na poziomie semantycznym** (podstawowym), czyli dosłownym rozumieniu informacji zawartej w tekście poprzez właściwe zrozumienie sensu słów, wyrazów, związków frazeologicznych oraz **na poziomie krytyczno – twórczym**. Charakteryzuje się on wychodzeniem poza dane dostarczone w tekście. Sens dodatkowy możemy zrozumieć w wyniku myślenia, indywidualnego przeprowadzenia analizy treści w kontekście własnej wiedzy. To na tym poziomie akceptuje się lub odrzuca informacje zawarte w tekście, ocenia ich wiarygodność, dokonuje uogólnień. Rozumienie sensu wyrazów i zdań nie kończy procesu poznawania tekstu.

Rozważania nad rozumieniem czytanego tekstu odnosimy przede wszystkim do tekstów literackich. Służą one przedstawieniu przeżyć, poglądów i ocen prezentowanych przez autora. Poznanie idei utworu, wymaga wnikania w treść, odczytywania tego, co nie jest dane wprost poprzez słowa tekstu. Daje to możliwość czytania tekstu w sposób krytyczny, tzn. rzeczowego argumentowania swojego stosunku do dzieła literackiego, jego oceny, podjęcia polemiki, przyjęcia bądź odrzucenia zawartej w nim wymowy ideowej. Czytania krytycznego nie odnosimy do tekstów popularnonaukowych np. o treści przyrodniczej czy geograficznej, które pełnią przede wszystkim funkcję poznawczą - zawierają pewną wiedzę o świecie. Rzeczywistość ta jest zazwyczaj opisana wprost, a zatem czytelnik nie musi poszukiwać sensu dodatkowego.

Zgodnie z sugestią Eve Malmquista powinniśmy rozwijać u dzieci najwyższy poziom czytania, czyli krytyczno – twórczy. Bibliotekarz szkolny poprzez sposób pracy z tekstem, system zadawania pytań, rozmowę z uczniami o książce może stymulować rozwój krytycznego czytania. Można bowiem podczas rozmowy z dzieckiem dotyczącej przeczytanego tekstu literackiego zadawać pytania z poziomu podstawowego (są to pytania z gatunku co?, kto?, gdzie?, kiedy?), ale można skłonić dziecko do rozmowy na poziomie rozumienia wartości tekstu zadając mu pytania typu: jaka jest najważniejsza myśl zawarta w utworze, który fragment tekstu najbardziej do Ciebie przemówił, jakie myśli wydają Ci się najbardziej wiarygodne, czy to co przeczytałeś jest możliwe, czy widzisz luki w rozumowaniu autora itp.

opracowała Maria Wiśniewska

Olsztyn, 2016-02-24